

HISTORIA TRÓJCY

Średniowieczny Zawichost stanowił siedzibę czterech instytucji kościelnych. Najstarszą z nich był, nieistniejący już, kanonicki kościół św. Maurycego wybudowany przez B. Chrobrego, który mógł być przez pewien czas siedzibą arcybiskupa. Drugą instytucję tworzył również kanonicki kościół WNMP datowany na okres panowania B. Śmiałego (ok.1075r.)- prawdopodobnie siedziba biskupstwa. Trzecią świątynią zawichojską kościół klasztorny-franciszkański, wznosił w połowie XIII w. B. Wstydlivy, wspólnie z matką Grzymisławą i siostrą Salomeą. Obecnie chcemy się zająć ostatnią świątynią, a mianowicie kościołem p.w. Św. Trójcy. Jego początki nie są całkiem jasne. Wiadomo o nim, że był siedzibą archidiaconatu zawichojskiego, czyli prałata zarządzającego częścią ówczesnej diecezji krakowskiej zwanej archidiaconią.

LEGENDA O POCZĄTKACH TRÓJCY

Znany badacz dziejów Zawichostu Henryk Łukasiewicz nazwę miasta wywodzi od imienia „Zawigost”, które z kolei miało pochodzić od starosłowiańskiego wyrażenia „zovi (zawi) go-sti” oznaczającego zawołanie, zaproszenie gości. Otóż ten legendarny Zawigost miał być tym wodzem, któremu udało się zwołać, zjednoczyć pobliskie rody w jedno plemię zwane w historii pod nazwą Lędzian. Działo się to jeszcze na długo przed powstaniem państwa polskiego, gdzieś około VI-VII w. n. e. Jednym z wątków dla powyższego wywodu miałyby być legenda opowiadająca o okrutnym tyranie (staroście), który po grzesznym życiu i nagłej śmierci, przemienivszy się w potwora mordował podróżnych zatrzymujących się na nocleg w zamku (grodzie) trójckim. Trwało to do czasu kiedy pewien franciszkanin, napadnięty przez bestię, użył zaklęcia w imię Trójcy Przenajświętszej. Wtedy to ów upiór miał przemienić się w „normalnego” ducha, który chcąc się odwdziżyć wybawcy przekazał dużej wartości skarb z przeznaczeniem na budowę kościoła p. w. Św. Trójcy. Legenda ta pochodzi z XV w. być może jednak, ze swymi korzeniami tkwi w okresie znacznie wcześniejszym. Ponieważ proces jednoczenia rodów w plemiona a tych z kolei w związki wieloplemienne nie zawsze był bezkrwawy.

NAJSTARSZE OSADNICTWO

Nie ulega natomiast wątpliwości, że osadnictwo na terenie Trójcy ma bardzo wczesną metrykę. Jego ślady datuje się na przełom IX/X w. podobnie jak znaleziska pochodzące z wysokich tarasów Małej i Dużej Zbrzy także Winiar i Piotrowic. Na obszarze Trójcy odkryto w latach 1930-37 dwa skarby srebrne z XI w. Jeden z nich znajdował się w odległości 250m. od kościoła. Zastępują one na szczególną uwagę, bowiem wczesnośredniowieczne skarby w Małopolsce należą do rzadkości. Poszukując początków naszego miasta należy podkreślić, że jego najdawniejsze osadnictwo skupione było w dwóch dość odległych od siebie osiedlach, na wzgórzu miejskimoraz w Trójcy. Trudno jest według aktualnego stanu wiedzy określić, która z tych osad jest wcześniejsza, a która późniejsza. Dowodów mogłyby dostarczyć badania archeologiczne. Niektórzy spośród badaczy uważają, że ośrodek osadniczy w Trójcy był najdawniejszym Zawichostem i powstał wcześniej niż osadnictwo na wzgórzu miejskim. Według nich gród i plac targowy początkowo znajdowały się w Trójcy a centrum kościelne na wzgórzu. Pewne jest jednak, że począwszy od XI w. większe osiedle skupia się na wzgórzu miejskim. Świadczą o tym fundacje kościołów p.w. Św. Maurycego i N.M.P., które były świątyniami kanonicznymi o dużym znaczeniu politycznym. Rangę Trójcy podkreśla fakt istnienia na jej obszarze grodu zlokalizowanego na terenie dzisiejszego kościoła. Do XVII w. Trójca występuje w źródłach pod nazwą Zawichost.

ARCHIDIAKONIA

Dodatkowym argumentem za wczesnośredniowiecznym pochodzeniem Trójcy jest istniejący tu kościół p.w. Św. Trójcy, datowany na XII w. Wezwanie kościoła ma starą metrykę. Pierwotnie np. nosiła je kolegiata wiślicka oraz benedyktyńskie opactwo na Łyścu (Św. Krzyż) z czasów B. Krzywoustego, dopóki w XVI w. nie zmienił go kult przechowywanej w klasztorze relikwii Św. Krzyża. Ta ostatnia nazwa, jak wiemy, rozciągnęła się na całe Góry Świętokrzyskie. W naszym przypadku od wezwania kościoła, Trójca przyjęła swoją nazwę. Nie znamy dokładnie daty powstania tej świątyni ani też jej fundatora. Należy sądzić, że kościół p.w. Św. Trójcy podobnie jak kościoły na wzgórzu miejskim (Św. Maurycego, NMP) były fundacją książęcą. Wiemy, że w drugiej połowie XII w. Stał się on siedzibą archidiacona. Należy jednak założyć, że powstał wcześniej jako świątynia parafialna. Po ukazaniu się decyzji o utworzeniu archidiaconatu zawichojskiego przed 1171 r. książę mógł go przekazać biskupowi a ten archidiaconowi, który zarządzał wyznaczoną częścią diecezji krakowskiej zwaną archidiaconią. Archidiacon sprawował władzę nad parafiami położonymi w swoim okręgu, wizytował je, a także sprawował funkcje sądownicze w stosunku do plebanów.

PARAFIA TRÓJECKA

Świątynia trójcka oprócz tego, że była siedzibą archidiakona zawichojskiego, pełniła również funkcje kościoła parafialnego. W pierwszej połowie XIV w. parafia trójcka liczyła 288 osób. W XVI w. należały do niej wsie: Dąbie, Piotrowice, Winiary, Dziurów. Kościół pobierał w tym czasie dziesięcine z Dziurowa, Czermina i 20 łanów należących do Zawichostu. Z przeprowadzonej wizytacji kościoła w 1592r. dowiadujemy się, że wikarym był ks. Bartłomiej z Minoka, któremu płacono pensje w wysokości 15 grzywien, nauczycielem szkoły był Bidziński.

ARCHITEKTURA KOŚCIOŁA

Kościół św. Trójcy jest po raz pierwszy w dokumentach w latach 1325-1327. Zbudowany został prawdopodobnie przed 1171 r. czyli przed ustanowieniem archidiakonatu w Zawichoście, którego był siedzibą. Początkowo mógł być świątynią drewnianą, która w początkach XIII w. została odbudowana w stylu romańskim z ciosów piaskowych, starannie obrobionych oraz precyzyjnie montowanych w murze. Jan Długosz pisał, że jest zbudowany „z białego kamienia”- ex lapi de albo. Pierwsza jego przebudowa nastąpiła w wieku XVI i polegała na wyburzeniu zachodniej ściany (przy której mogła być usytuowana wieża) w celu poszerzenia nawy ku zachodowi. Ciekawe, że dobudowana część została wykonana z konstrukcji drewnianej. Wizytacja w 1592 r. określa bowiem kościół jako w części murowany a w części drewniany. Julian Ursyn Niemcewicz pisze w swoich pamiętnikach z podróży, że kościół w Trójcy na początku XVI w. został rozebrany a materiał użyto na ogrodzenie cmentarza dla pielgrzymów. Jego informacje były chyba nieścisłe, ponieważ kościół tylko częściowo przebudowano. Zachodnią tym razem już murowaną część nawy dobudowano w połowie XVIII w. W tym samym czasie wzniesiono również zakrystię. Jest ona wybudowana z tego samego materiału co i zachodnia ściana nawy). Kościół, o czym wspomniano, był wiele razy restaurowany. Posiada kwadratowe prezbiterium z dobudowaną od północy zakrystią. Nawa, szersza od prezbiterium, ma kształt prostokąta z dwoma kruchtami. Nad nawą znajduje się późnobarokowa wieżyczka na sygnaturkę. Wnętrze kościoła wybudowano w końcu XVIII w. staraniem Jacka Kochańskiego. W głównym ołtarzu znajduje się obraz Trójcy Świętej namalowany przez Fr. Smuglewicza, w lewym bocznym ołtarzu obraz M. Boskiej z Dzieciątkiem malowany przez Michała Stachowicza pod koniec XVIII w. Chór muzyczny na czterech drewnianych kolumnach pochodzi z 1792 r. Zwraca uwagę 12 wielkich obrazów Apostołów z końca XVIII w., których autorstwo przypisuje się M. Stachowiczowi. Drewniana dzwonnica pochodzi z XVIII w. Sądzi się, że kościół Św. Trójcy stoi na terenie dawnego grodu.